

15 ТАҚЫРЫП. ЖЕРДІ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚҰҚЫҚТЫҚ ҚОРҒАУ

Сұрақтары:

- 1. Шетелдік субъектілермен жер қатынастарын құқықтық реттеу ерекшеліктері.*
- 2. Жер құқық қатынастарының шетелдік субъектілерінің құқықтық жағдайы.*
- 3. Қазақстан әскери полигондар жерін Ресей Федерациясының жалға алу мәселелері*
- 4. Жер қатынастарын жекелеген мемлекеттерде құқықтық реттеу ерекшеліктері.*

1. Шетелдік субъектілермен жер қатынастарын құқықтық реттеу ерекшеліктері

Шетелдік субъектілер мен Қазақстан Республикасының жер қатынастарының ерекшеліктерінің бірі ол осы қатынастардың объектісі болып нақты анықталған жер учаскелерінің болатындығы.

Шетелдік субъектілермен Қазақстан Республикасының жер қатынастарының объектілерін екі түрге жіктеуге болады:

Шетел азаматтарының жеке меншік құқығы объектілері

Шетелдік субъектілердің жерпайдалану құқығы объектілері.

Осылайша, шетелдік азаматтардың жеке меншік құқығының объектісі болып құрылыс салуға берілетін немесе өндірістік және өндірістік емес құрылыстар салынған, соның ішінде тұрғын құрылыстар, (құрылыстар, құрылыстар) және олардың кешендері, сонымен қатар ғимараттарға (құрылыстар, құрылыстар) қызмет көрсетуге арналған жерлер беріледі.

Шетелдіктерге мынадай жер учаскелеріне ортақ тиым қолданылады:

қорғаныс және мемлекеттік қауіпсіздік, мемлекеттік меншіктегі қорғаныс өнеркәсібі қажеттеріне; Қазақстан Республикасының Мемлекеттік шекарасын қорғау және күзету үшін тұрғызылған инженерлік – техникалық құрылыстар, коммуникациялар орналасқан; кеден қажеттеріне арналған жер учаскелері;

ерекше қорғалатын табиғи аумақтар;

орман қорының жері;

су қорының жері;

магистралдық темір жол желілері мен ортақ пайдаланудағы автомобиль жолдары;

жеке меншік құқығындағы үйлер мен ғимараттардың және оларға қызмет көрсетуге қажетті жер учаскелерін қоспағанда, елді мекендердегі ортақ пайдаланудағы аумақтар орналасқан жер учаскелері жеке меншікте бола амайды.

Шетелдік субъектілер жер пайдалану құқығында басқа да жер учаскелерін иеленуі мүмкін, бірақ кейбір жағдайларда оларды пайдалану мерзімі ҚР азаматтарына қарағанда азырақ. Осылайша, Қазақстан Республикасының Жер Кодексінің 97-бап 3-тармағына сәйкес шетелдіктерге және азаматтығы жоқ

тұлғаларға ауыл шаруашылығы мақсатындағы жер учаскелері жалға беру жағдайында уақытша жер пайдалану мерзімі 10 жыл.

Біздің пікіріміз бойынша, заң шығарушы объективті және құзырлы шешім қабылдады деп танымыз. жер нарығы әлі қалыптаспаған жағдайда, ал жердің нақты меншік иелері мен жер пайдаланушылар жер учаскелерін сатып алу құқықтарын ақшалай қаражатының жоқтығына байланысты жүзеге асыра алмаған жағдайда ауылшаруашылығы мақсатындағы жер учаскелерінің шетелдік субъектілерге жеке меншік құқығымен беруге тиым салынғаны экономикалық және әлеуметтік тұрғыдан өте орынды болып табылады.

Шетелдік азаматтарға қарағанда шетелдік мемлекеттерге тәртіп қаталдау. Бұл жерде жер учаскелері тек жер пайдаланудың объектісі болып қана табылады.

Қазақстан Республикасында шетелдік тұлғалардың қатысуымен туындайтын жер қатынастарына бірқатар ерекшеліктер тән.

Біріншіден, ең маңызды ерекшелігі субъектілік құрамында болып табылады. Зерттеліп отырған жер қатынастарының субъектілері ретінде шетелдік тұлғалар танылады. Шетелдік тұлғалар қатарына шетел азаматтары, азаматтығы жоқ адамдар, шетелдік заңды тұлғалар жатады. Сонымен бірге, шетел мемлекеттері, халықаралық ұйымдар оның ішінде дипломатиялық және консулдық өкілдіктер де шетелдік тұлғалар болып табылады.

Келесі ерекшелігі зерттеп отырған қатынастардың объектісінде, яғни бұл қатынастар белгілі бір жер учаскелеріне байланысты туындайды.

Шетелдік тұлғалар барлық жер учаскелеріне емес, тек қана құрылыстар мен ғимараттар салынған немесе салынуға арналған жерлерде ғана меншік құқығын жүзеге асыра алады. Қазақстан Республикасы Жер кодексіне сәйкес, үйлерді (құрылыстарды, ғимараттарды) олардың мақсатына сәйкес қызмет көрсетуге арналған жерді қоса алғанда, өндірістік және өндірістік емес, оның ішінде тұрғын үйлер (құрылыстар, ғимараттар) мен олардың кешендерін салу үшін берілген (берілетін) немесе олар салынған жер учаскелері шетел азаматтарының, азаматтығы жоқ адамдардың және шетелдік (мемлекеттік емес) заңды тұлғалардың жеке меншігінде болуы мүмкін. Сонымен қатар, олар тұрақты жер пайдалану құқығына ие бола алмайды. Жер учаскелерін пайдалану құқығы шетелдік тұлғаларға тек қана уақытша өтеулі негізде беріледі.

Қарастырып отырған жер қатынастарының келесі ерекшелігі - бұл қатынастардың мазмұнында. Егер міндеттер барлық шетелдік тұлғаларға меншік иелері немесе жер пайдаланушылар ретінде бірдей болса, құқықтары мүлдем өзге. Шетелдік тұлғаларға да мынандай жер учаскелеріне байланысты ортақ тиым қолданылады:

- қорғаныс және мемлекеттік қауіпсіздік, мемлекеттік меншіктегі қорғаныс өнеркәсібі қажеттеріне; Қазақстан Республикасының мемлекеттік шекарасын қорғау және күзету үшін тұрғызылған инженерлік-техникалық құрылыстар, коммуникациялар орналасқан; кеден қажеттеріне арналған жер учаскелері;

- ерекше қорғалатын табиғи аумақтар;

- орман және су қорының жерлері;
- магистралдық темір жол желілері мен ортақ пайдаланудағы автомобиль жолдары;
- жеке меншік құқығындағы үйлер мен ғимараттардың және оларға қызмет көрсетуге қажетті жер учаскелерін қоспағанда, елді мекендердегі ортақ пайдаланудағы аумақтар орналасқан жер учаскелері жеке меншікте бола алмайды.

Шетелдік тұлғалар уақытша жер пайдалану құқығында басқа да жер учаскелерін иеленуі мүмкін, бірақ бірқатар жағдайларда оларды пайдалану мерзімі Қазақстан Республикасының азаматтарына қарағанда шектеулі сипатта болады. Мәселен, Қазақстан Республикасының Жер Кодексінің 97-бап 3-тармағына сәйкес, шетелдіктерге және азаматтығы жоқ тұлғаларға ауыл шаруашылығы мақсатындағы жер учаскелері жалға беру жағдайында уақытша жер пайдалану мерзімі 10 жыл, ал оның 34-бабына сәйкес, тұрақты жер пайдалану құқығы шетелдік жер пайдаланушыларға тиесілі болмайды.

Шетелдік тұлғалармен жер қатынастары тек ұлттық жер заңдарының негізінде ғана емес, сонымен қатар халықаралық келісім шарттар негізінде туындайды. Яғни шетелдік тұлғалардың жер құқықтары мен міндеттері ұлттық заңдармен қатар, халықаралық келісім шарттар нормаларында көрініс табады.

2. Жер құқық қатынастарының шетелдік субъектілерінің құқықтық жағдайы

Шетелдік жер пайдаланушыларды мұқият талдап қарастырайық.

• Шетелдік заңды тұлғалар.

Заңды тұлғаның белгілі бір мемлекетке тиесілілігі жеке тұлғаларының мемлекеттік құқықтың институты ретінде нақты мемлекеттің жеке тұлғаларының қатынастарына ғана қолданылатын азаматтығынан ажыратылады.

Жеке тұлға, жұмыс орны мен болу орны қандай болғандығына қарамастан, тәртіп бойынша, бір ғана мемлекетпен байланысты. Ол бір мезгілде екі жерде болуы мүмкін емес.

Заңды тұлға болса халықаралық құқық субъектіліктің күшіне байланысты бірнеше елдермен байланыста болуы мүмкін.

Халықаралық жеке құқықтың теориясында “заңды тұлғаның мәртебесі” және «заңды тұлғаның ұлттылығы» деген ұғымдар бар және аталған ұғымдар мүлдем ұқсас емес түсініктер.

Заңды тұлғаның жеке мәртебесі нақты ұйымның заңды тұлға қатарына жататындығы, оның құқық қабілеттігінің көлемі және органдарымен мәміле жасасу тәртібі, әрекет ететіндігі қандай жағдайда пайда болады және тоқтатылады және қандай заңға сәйкес, қызметін тоқтатады деген сұрақтарға жауап береді. Сондықтан жеке мәртебесі нақты заңды тұлғаның құқықтық жағдайын сипаттайды, бірақ оның қызметі барысында туындайтын құқықтық сұрақтардың барлығын қамтымайды.

Өз кезегінде «заңды тұлғаның ұлттылығы» деген ұғым ұлттық және өзге шетелдік заңды тұлғаларды ажырату үшін және мүлдем басқа сұрақтарды шешу үшін қолданылады. Заңды тұлғаның ұлттылығы тұрғысынан белгілі бір мемлекеттің аумағында шаруашылық қызметті жүзеге асыруға жіберуге болатындығы, салық салу режимі, валюталық операцияларды жүзеге асыру шарттары анықталады.

Яғни, заңды тұлғаның ұлттылығы дегеніміз - заңды тұлғаның белгілі бір мемлекетке тиесілі екендігін анықтайтын ұғым. Әлемде заңды тұлғаның ұлттылығын анықтаудың үш критеріі бар:

инкорпорация қағидасы - құрылған орны, жарғысы мен ережесін бекіткен орын – (АҚШ, Англияда);

орналасқан жері, яғни, басқармасының орналасқан жері, әкімшілік орталығы – (Еуропа континенталдық елдерінде, Францияда, Австрияда, Швейцарияда);

қызмет ету орны – (мысалы, Италияда).

- **Шетелдік азаматтар.**

Қазақстан Республикасының 19 маусым 1995 жылғы № 2337 «Шетелдік азаматтардың құқықтық жағдайы» туралы заңына сәйкес, Қазақстан Республикасындағы шетел азаматтары болып, Қазақстан Республикасының азаматтары болып табылмайтын, шетелдік мемлекетке тиесілі екенін дәлелдейтін құжаты бар тұлғалар танылады.

- **Шетелдік мемлекеттер.**

Мемлекет сапасы халықаралық құқық субъектісі ретінде тану туралы және халықаралық құқықтар мен міндеттер жүйесіне тиесілі екендігі туралы сұрақтарды шешуде маңызды. Халықаралық құқық тұрғысынан, ол үшін үш элемент қажетті және жеткілікті: мемлекеттік аумақ, мемлекеттік халық және мемлекеттік билік.

Мемлекеттік аумақ - әлемнің шектеулі бөлігі, билік етудің айрықша шегі.

Мемлекеттік халық ретінде, құқықтық қатынастық мүшелікпен байланысты мемлекеттік тиесілі отырықшы, ұзақ мерзімге есептелген адамдардың одағы танылады.

Мемлекеттік билік ұзақ мерзімге болжанған тиімді, әрекет қабілетті Үкіметпен жүзеге асырылатын ұйымдастырушылық билікті талап етеді. мемлекеттік билік егемендікке мұқтаж. Ішкі қатынастар бойынша, белгілі бір аумақтағы барлық саяси күштерге билік жүргізетінін білдіреді. Бұл биліктің құралы ретінде тұрақты түрдегі, тиімді билік етуге орнатылған монополия танылады. Тек мемлекеттік билік қана үстемдікке ие, яғни қоғамда бірыңғай құқықтық тәртіпті орнатуға, мемлекеттік ұйымдар мен қоғамдық бірлестіктердің құқық қабілетін анықтауға, азаматтар мен лауазымды тұлғаларға құқытар мен міндеттер беруге құзіретті егеменді белгіге ие.

Әрбір шетелдік мемлекет халықаралық құқық қабілеттікке ие және келесі белгілер тән:

- егемендік;
- дербес шарттық тәжірибе;

- дипломатилық және консулдық өкілеттіктермен өзара алмасу;
- халықаралық ұйымдардың қызметіне қатысу.

Халықаралық ұйымдар.

Халықаралық ұйымдар - халықаралық қатынастардың белгілі бір сұрақтары бойынша өзара әріптестік үшін егеменді мемлекеттердің келісім негізінде құрылған ерікті бірлестігі. Халықаралық ұйымдар мемлекеттер және халықаралық ұйымдар арасындағы немесе халықаралық ұйымдар арасындағы шарттар құқығы туралы Вена конвенциясының 3-бабына сәйкес, дербес субъектілер болып табылады. Олар мемлекеттермен құралады және егемендікке ие.

Халықаралық ұйымдардың белгілері ретінде:

- халықаралық құрылтай шартының болуы;
- белгілі бір мақсаттарының болуы;
- сәйкес, ұйымдастырушылық құрылымының болуы: тұрақты органдардың жүйесі және штаб-пәтер;
- мүше-мемлекеттер құқықтары мен міндеттерінен өзгеше дербес құқықтары мен міндеттерінің болуы;
- халықаралық құқық нормалары мен қағидаларына сәйкес құрылуы;
- үш немесе одан да көп мемлекеттердің мүшелігі.

Халықаралық ұйымдар - Халықаралық валюталық қор, Қайта құру және даму халықаралық Банкі, Халықаралық қаржылық Корпорациясы, Халықаралық даму Ассоциациясы, Әлемдік сауда ұйымы және басқалар.

3. Қазақстан әскери полигондар жерін Ресей Федерациясының жалға алу мәселелері

Полигондар туралы Келісім Ресей Федерациясы мен Қазақстан Республикасы арасындағы 25 мамыр 1992 жылғы достық, ынтымақтастық пен өзара көмек туралы Келісім-шарт ережелеріне негізделген. Аталмыш құжатта тараптар "сынақ полигондарын", "қару-жарақтар мен әскери техникаларды жасап, сынауға, сондай-ақ тараптардың қарулы күштерінің бөлімдері мен бірлестіктерінің тиісті әскери дайындығын қолдау жөніндегі іс-шараларды орындауға арналған Қазақстан Республикасы аумағындағы жер учаскелерінде орналасқан әскери объектілер, өнеркәсіп өкілдерінің объектілері мен ұрыс алаңдары" деп айқындады.

Полигондар туралы Келісім Қазақстан Республикасының өз аумағында орналасқан сынақ полигондарына меншік құқығын нығайтады. Сынақ полигондарының жылжитын және жылжымайтын мүліктерін, сондай-ақ тиісті жер учаскелерін пайдалану және иелену құқығы Ресей Федерациясы Қарулы күштері мен Қазақстан Республикасы Қарулы күштеріне осы Келісімнің әрекет ету мерзіміне беріледі.

Әр полигон бойынша 20 қаңтар 1995 ж. Мәскеуде Келісім жасалды (Ресей Федерациясы мен Қазақстан Республикасы арасында Ембі полигонын пайдалану және жалға алу шарттары туралы Келісім), Ресей мен Қазақстан ратификациялаған (әрі қарай – Ембі полигоны туралы Келісім) Қазақстан

Республикасы мен Ресей Федерациясы арасындағы Ресей Федерациясы Қорғаныс Министрлігінің 4 Мемлекеттік орталық полигонын (Қазақстан Республикасы аумағында орналасқан әскери алаңдар мен объектілер) пайдалану туралы Келісім (әрі қарай 4 полигонды жалға алу туралы Келісім), Ресей мен Қазақстан ратификациялаған; Ресей Федерациясы мен Қазақстан Республикасы арасындағы Сары-Шаған сынақ полигонын пайдалану мен жалға алу шарты және Приозерск қаласының тіршілігін қамтамасыз ету туралы Келісім, Ресей мен Қазақстан ратификациялаған (әрі қарай Сары Шаған полигонын жалға алу туралы Келісім).

Келісімдерде Қазақстан Республикасының Ресей Федерациясына уақытша пайдалануға полигондардың жер учаскелерін, жылжымайтын және жылжитын мүліктерін жалға алу шартымен беру тәртібінің, Ресей Федерациясының мүддесі үшін жалға алу кезеңінде полигондардың пайдаланған жерлері үшін Ресей Федерациясының төлем жүргізуінің қағидалы мәселелері, сондай-ақ полигондардың жұмыс істеуінің өзекті аспектілері айқындалды.

10.12.94 жалға алу келісім-шартының 6.1 тармағы 1991 жылдың 31 тамызына "Байқоңыр" кешені аумағында тұрған объектілер мен мүліктерге меншік құқығын Қазақстан Республикасына бекітіп берді. 1991 жылдың 31 тамызынан кейін жылжымайтын және жылжитын мүліктерге, құрылатын, алынатын және әкелінетін мүліктерге меншік құқығы осыны жасауды, алуды және әкелуді қаржыландырған тарапқа тиісті болды. Оның үстіне Ресей жағы жалға берушінің жазбаша келісімі арқылы жалға алынған мүліктерге ажырағысыз жақсартулар енгізуге құқылы. Мұндай жағдайларда Ресей Федерациясы келісім-шарт мерзімі аяқталғаннан кейін оларға тиісінше меншік құқын немесе осы жақсартулардың қалдық құнының орнын толтыру құқығын сақтайды.

Басқаша айтқанда, Ресей Федерациясының жерді жалға алуы жалға алу мерзімі аяқталуына қарамастан ұзартыла алуы мүмкін. Және бұл 1991 жылдан кейін жалға алушы іс жүзінде "Байқоңыр" кешенінің көптеген объектілерін жаңадан қалпына келтіргені және салғанына да байланысты. Осыған орай сұрақ туады: жалға алу мерзімі аяқталғаннан кейін барлық мүлік және сонымен бірге жылжымайтын мүлік орналасқан жер учаскелері бір мерзімде біздің еліміздің меншігіне қалай көше алады?

Бұл араны 10.12.1994 ж. жалға алу Келісім-шартының 8-бабы 8.4-тармағының б) тармақшасы реттейді, онда жалгер (Ресей жағы) "аталмыш келісім-шарттың әрекет ету мерзімі өткеннен кейін жалға берушінің келісімі бойынша жүргізілген жақсартулардың, сондай-ақ жаңадан салынған объектілердің қалдық құнын, егер осы жақсартулар мен объектілер жалға берушінің меншігіне берілсе, орнын толтыртуға" құқысы барлығы көрсетілген, сонымен бірге осы баптың е) тармақшасы "жалға алу мерзімі ішінде немесе оның мерзімі аяқталғаннан кейін "Байқоңыр" кешені объектілерін толық немесе ішінара өз меншігіне сатып алу туралы ұсыныс енгізу" құқығын қарастырады, бұл Ресейге қазақстандық космодромда іс жүзінде шексіз мерзімге қалуға мүмкіндік береді, бұның өзі екі еуразиялық елдің стратегиялық әріптестігінің шынайы айғағы мен кепілі болып табылады.

2004 жылдың қаңтарында Ресей мен Қазақстан Байқоңыр космодромын жалға алу мерзімін 36 жылға – 2050 жылға дейін ұзарту туралы келісімге қол қойды. Ресей баспасөзінде көрсетілгендей, Ресей мен Қазақстан одақтастар. 2004 жылы қаңтарда РФ Президенті В.Путин Астанаға келген сапарында әріптестік қатынастар нақты экономикалық жобалармен нығайтылды. 11 құжатқа қол қойылды. "Байқоңыр" космодромын екі ел ең аз дегенде 2050 жылға дейін бірлесіп пайдаланатын болады. Әрі Қазақстан үшін ең өткір проблемалардың бірі – экологиялық проблема шешімін табады. Бұрын улы ракета отыны Қазақстан жерін ластады. Енді жаңа экологиялық таза ракета "Ангара" үшін старт алаңын бірге салуға шешім жасалды. Қазақстан бүгінгі таңда космос технологияларына неғұрлым нақты араласуға мүдделі. Осыған байланысты Қазақстан бірнеше жобаларға қатыса отырып, едәуір қаржылық жүктеме арқалайды, бұл оны Ресей үшін Байқоңыр потенциалын пайдалануда тиімді әріптес етеді.

10.12.1994 ж. жалға алу туралы Келісім-шартта Ресей келісім-шарттық негізде Қазақстанға ғарыштық жобаларды жүргізуге, ең алдымен, спутниктік байланыс пен Қазақстанның табиғи ресурстарын зерттеу саласында, бірлескен құрылымдар құруда, оның ішінде ғылыми-зерттеу, жобалық, тәжірибе-конструкторлық және технологиялық мекемелер мен ұйымдар, ғарыш техникасы бойынша Қазақстан Республикасы мамандарын және ғарышкерлерді даярлауда жәрдем беретіні көрсетілген. "Байқоңыр" жөнінде келісімдер пакетін құрайтын аса маңызды құжаттар қатарына Қазақстан Республикасы мен Ресей Федерациясы арасындағы Байқоңыр қаласының мәртебесі, қалыптастыру тәртібі мен оның атқарушы билік органдарының статусы туралы Мәскеуде 1995 жылы 23 желтоқсанда қол қойылған Келісім жатады. Осы құжатта Байқоңыр қаласының мәртебесі "Қазақстан Республикасының жалға алу шартымен жұмыс атқаратын әкімшілік-аумақтық бірлігі" деп танылды, ол "Байқоңыр" кешенін жалға алу кезеңінде Байқоңыр қаласы Ресей Федерациясына қатысты алғанда объектілері, кәсіпорындары мен ұйымдары және азаматтарының өмір сүруі үшін ерекше режимде қауіпсіз қызмет атқаратын Ресей Федерациясының федералдық маңызына сай қала мәртебесін иеленеді. Оның үстіне қала шегіндегі барлық жерлер жерге меншік құқығын қадағалау арқылы қала әкімшілігінің қол астында болады. Қайсы бір санатқа жатқызылған жерлерді нақты пайдалану, Байқоңыр қаласының бас жоспарына сай жүргізіледі. Қаланың әскери және азаматтық ведомстволарға бағынатын ерекше статусын ескере отырып, қалалық жерлердің жекелеген учаскелеріне ерекше пайдалану режимі белгіленеді.

Бақылау сұрақтары

1. Шетелдік субъектілермен жер қатынастарын құқықтық реттеу ерекшеліктер.
2. Жер құқық қатынастарының шетелдік субъектілерінің құқықтық жағдайы.

3. Қазақстан әскери полигондар жерін Ресей Федерациясының жалға алу мәселелері

4. Жер қатынастарын жекелеген мемлекеттерде құқықтық реттеу ерекшеліктері.

Тест сұрақтары

1. Басқа мемлекеттердің ҚР аумағында жер пайдалану құқығы:

1. ҚР-сы бекіткен халықаралық шарттарға сәйкес туындайды;
2. ҚР-сы арнайы заң қабылдайды;
3. ҚР-сы Конституциясына сәйкес туындайды;
4. Жерді жалдау актісі негізінде туындайды;
5. ҚР-сы Жер кодексіне сәйкес туындайды.

2. ҚР аумағында өзге мемлекеттің жер пайдалану құқығы келесі жолмен пайда болады:

1. халықаралық шарт негізінде;
2. жергілікті атқарушы органның шешімі негізінде;
3. жер учаскесінің меншік иесімен жасасқан шарт негізінде;
4. ұлттық жер пайдаланушы заңды тұлғамен жасасқан шарт негізінде;
5. сыртқы істер министрлігінің шарты негізінде.

3. Шетелдік жер пайдаланушы болып табылмайды:

1. шетелдік қатысуы бар қазақстандық заңды тұлғалар;
2. шетелдік заңды тұлғалар;
3. ТМД елдерінің заңды тұлғалары;
4. халықаралық бірлестіктер;
5. шетелдік мемлекеттер.

4. Шетелдік қатысуы бар акционерлік қоғамға жер учаскесі беріледі:

1. уақытша өтеулі жер пайдалануға;
2. жеке меншікке;
3. тұрақты пайдалану құқығы;
4. уақытша өтеусіз жер пайдалануға;
5. жалға.

5. Шетел азаматтарының жеке меншігіндегі келесі мақсаттарға берілген жерлер бола алмайды:

1. ауылшаруашылығы өндірісіне;
2. завод құрылысына;
3. мектеп құрылысына;
4. фабрика құрылысына;
5. мәдени-тұрмыстық объектілер құрылысына.

6. Шетелдік қатысуы бар біріккен кәсіпорынға темір рудасын өндіру үшін жер учаскесі беріледі:

1. уақытша өтеулі жер пайдалануға;
2. тұрақты жер пайдалануға;
3. жеке меншікке;
4. уақытша өтеусіз жер пайдалануға;
5. жалпы табиғатты пайдалануға.

7. Шетелдік тұлғаларға көмір су шикізатын өндіру мен барлау үшін берілген жер төлемі:

1. жалдау ақысы;
2. жер үшін шекті бағасы;
3. жер салығы;
4. жалдау ақысы және жер салығы;
5. роялти және бонус .

Әдебиеттер

1. Архипов И.Г. Земельное право Республики Казахстан. – Алматы: БОРКИ, 1997. – 295 с.
2. Бектұрғанов Ә.Е. Қазақстан Республикасындағы жер құқық қатынастары. – Алматы: Жеті жарғы, 1997. – 240 б.
3. Стамқұлов А.С. Қазақстан Республикасының Жер құқығы. – Алматы: Заң әдебиеті баспасы, – 2005.
4. Хаджиев А.Х. Земельное право Республики Казахстан. Общая часть Учебное пособие - Алматы. 2001.
5. Абдраимов Б.Ж., Боголюбов С.А. Земельное право России и Казахстана: проблемы развития, процессуальные формы реализации. - М.: Юристь, 2007. - 454 с.
6. Стамқұлов Ә.С. Қазақстан Республикасының Экологиялық құқығы. Тараз: Атамұра баспасы, 2003. Жалпы және ерекше бөлім.
7. Тюлеубекова С.Ш. Правовое обеспечение исполнения обязательств РК по экологическим конвенциям: Дис. канд. юрид. наук. – Алматы, 2002. – 154 с.
8. Конвенция по борьбе с опустыниванием (Париж, 1994 г.).
9. Тюлеубекова С.Ш. Международное экологическое законодательства: Хрестоматия. – Алматы: Қазақ университеті, 2005. – 200бс.
10. Международное эколого-правовое сотрудничества: Учебник. – Алматы: Данекер, – 2001 год.
11. Стамқұлов А.С. Трансграничные природные ресурсы Казахстана: Эколого-правовой режим // Юрист. – 2003.- №5. – С.32-36.
12. Гаврилова Ю.А. Правовое регулирование охраны и трансграничных природных объектов (на примере Республики Казахстан). - Дисс. Канд. Юрид. Наук: 12.00.06. – Алматы, 2006. – 143 с.
13. Мауленов К.С. Нефтяное право Республики Казахстан и зарубежных стран. – Алматы: Жеті Жарғы, 2003. – 284с.